

Кучма О.Л.

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ: ПРОБЛЕМА ЗАСТОСУВАННЯ

На сьогодні відбувається реформування у різних сферах, в тому числі і у системі судочинства, що прямо впливає на гарантоване Конституцією України право на судовий захист. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1].

Однією із новацій реформування судочинства є недопущення до касаційного провадження малозначних справ. Малозначними є судові справи, в тому числі у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [2-4].

Норми такого значення приймаються після всебічного дослідження питань, що включає в себе як гарантії судового захисту, так і ефективність судочинства, адміністрування судової системи, матеріально-технічне забезпечення тощо. Для прийняття рішення про недопущення до касаційного провадження малозначних справ, необхідно щоб були відповідні передумови, які дозволяють не порушуючи конституційне право особи на судовий захист, завершити судовий розгляд для малозначних справ судом апеляційної інстанції.

Відповідно до статистичної інформації, розміщеної на сайті Верховного Суду, за перше півріччя 2020 року, Касаційним цивільним судом у складі Верховного Суду за результатами розгляду у 4,2 тис. було відмовлено у відкритті провадження, що становило 43,5% опрацьованих касаційних скарг, із них у майже 2,3 тис. – за малозначністю. Із загальної кількості скасованих судових рішень 1,3 тис. (47,1%) скасовано із направленням справи на новий розгляд, 670 (24,4%) – із ухваленням нового рішення, 423 (15,4%) – із залишенням в силі рішення суду першої інстанції. Протягом звітнього періоду у понад 6 тис. справ (майже 67%

переглянутих по суті судових рішень) судові рішення було залишено без змін [5]. Касаційним господарським судом у складі Верховного Суду за результатами розгляду в 699 справах судові рішення судів нижчих інстанцій скасовано, змінено повністю або частково, що становить 21,2% від розглянутих по суті справ [6]. У Касаційному адміністративному суді у складі Верховного Суду частина судових рішень, які скасовано чи змінено в касаційному порядку, у загальній кількості переглянутих становить 39% [7]. Як бачимо, при таких показниках зарано відмовлятися від касаційного суду для малозначних справ.

Процесуальні кодекси містять умову, за якої можуть переглядатися Верховним Судом і малозначні справи, у випадку, якщо: а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовної практики; б) особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до цього Кодексу позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи; в) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу. Проблема полягає в тому, що згадані підстави містять оціночні поняття, які нівелюють сам факт наявності хибного застосування судом законодавства при прийнятті рішення.

Словникова література тлумачить поняття фундаментальний як - 1. Міцний, великий, зроблений на тривалий час... // Значний вмістом...; // розм. Значний за величиною, обсягом... 2. перен. Який є головним, основним...; // Ґрунтовний, глибокий, капітальний... [8].

Законодавством передбачено, що висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права [9]. Таке ставлення законодавця до висновків Верховного Суду підтверджує їх значення як головного, ґрунтового, зробленого на тривалий час документу, у якому розглянуто по суті питання права, що має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовної практики.

Проте, у процесуальних кодексах невідповідність рішення суду апеляційної інстанції висновкам Верховного Суду є підставою для касаційного оскарження у немалозначних справах, що не стимулює суди першої та апеляційної інстанцій дотримуватись єдності правозастосовної практики у малозначних справах. Також неможливість оскаржити у касаційному провадженні рішення у малозначній справі з підстав невідповідності висновкам Верховного Суду приводить до обов'язку виконання рішення суду (в тому числі, у примусовому порядку), яке не відповідає висновкам Верховного Суду.

Не менш проблемними з точки зору доведеності наявності є поняття «значний суспільний інтерес» та «виняткове значення для учасника справи» - якщо учасник справи подає скаргу, то дана справа йому небайдужа і має для нього значення, наскільки виняткове визначає для себе учасник (відповідно до процесуальних кодексів саме суд визначає винятковість значення справи для учасника справи, коли вирішує питання допуску справи до касаційного провадження); наявність значного суспільного інтересу визначається також на розсуд суду.

Такий підхід законодавця до можливості оскарження рішення суду у малозначній справі в касаційній інстанції ставить під сумнів факт дотримання в державі конституційної гарантії на судовий захист (для одного учасника справи 500 тисяч гривень можуть вартувати менше ніж для іншого 100 тисяч гривень).

Для підвищення єдності правозастосовної практики потрібно надати можливість для касаційного оскарження рішень у малозначних справах, якщо є невідповідність рішень суду апеляційної інстанції висновкам Верховного Суду. Такий підхід стимулюватиме суди апеляційної інстанції виваженіше підходити до прийняття рішення та якісно обґрунтовувати підстави відступлення від висновків Верховного Суду, що, в свою чергу, при розгляді справи касаційним судом стимулюватиме суддів Верховного Суду звернути увагу на дискусійні питання і, за наявності правових підстав, відступити від своєї попередньої позиції та якісніше врегулювати правовідносини. Підвищення якості висновків Верховного Суду є темою для окремого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. 3254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 03.11.2020)
2. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06 листопада 1991 р. №1798-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 03.11.2020)
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. №1618-ІV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 03.11.2020)
4. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 липня 2005 р. №2747-ІV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення 03.11.2020)
5. Аналітичний огляд стану здійснення цивільного судочинства у 1 півріччі 2020 року / Касаційний цивільний суд і складі Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/KCS_analiz_i_pivr_2020.pdf (дата звернення 03.11.2020)
6. Аналіз стану здійснення правосуддя при розгляді господарських справ у 1 півріччі 2020 року / Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/KGS_analiz_i_pivr_2020.pdf (дата звернення 03.11.2020)
7. Аналіз стану здійснення правосуддя адміністративними судами в першому півріччі 2020 року / Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/KAS_analiz_i_pivr_2020.pdf (дата звернення 03.11.2020)
8. Словник української мови: в 11 томах. — Том 10, 1979. — Стор. 651. URL: <http://sum.in.ua/s/fundamentaljnyj> (дата звернення 02.11.2020)
9. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 р. №1402-VІІІ / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n56> (дата звернення 02.11.2020)